

syvre Tommerup, syder SSjælland, syvring, søring ØMøn (4). Måske i stednavnene Suderhøjsled 1633 Lunde s. SFyn og Sudereng 1716ff Højrup Sønderjylland (5).

Sli Als, fra tysk schleie (6).

LITTERATUR: (1) 659 22,943; (2) 219 7,786; (3) 168 12,1940,122; (4) 388; (5) 156 4,334 og 15,153; (6) 212c tb. 342.

FISKERI, KONSUM, OVERTRO, LÆGEMIDLER

Når hylden blomstrer leger suderen og bider på krog (1). Den gik efter noget skinnende og derfor anbragte man udblæste æg på en snor spændt tværs over en fiskeruse (NFyn; 2). Små eksemplarer bruges som agn for gedde (o. 1880; 3).

Suderfiskeriet spiller ingen større rolle udover lokalt til dagligt forbrug (1914; 4). 1936-40 blev der fanget mellem 3.352 og 6.150 kg (5).

Kødet er blødt og mudderagtigt og kommer sjældent på de riges bord (1763; 6), men »køgt i vin og dræbt på en måde, så den løber sig ihjel i lunkent vand, skal den være meget velsmagende, dens suppe er sund« (MSjælland o. 1790; 7).

Flire og skalle er hverdagskost.

Om søndagen står den på suder.

Hun smager så grumset, at det er en lyst for den, som forstår sig på mudder.

Sigfred Pedersen (8).

Man siger, at bliver andre fisk bidt eller såret på anden måde rører de ved suderen, og skaden læges da hurtigt (1649; 9). Den søger selskab med karper og karudser og regnes for fiskenes læge, med sin slim helbreder den deres sår og derfor lader rovfisk den i fred (1700-t; 10); men »at den ved sin slimagtighed skal være sund for karperne i dammene modsiges her af en erfaren mand« (Fredericia 1767; 11).

Flækkede sudere uden indvolde lægges som omslag for epilepsi og under fødderne mod vattersot (Harpestræng-afskrifter 1400-t; 12). Fisken lægges levende på maven for gulsot, dens galde skal kunne fordrive indvoldsorm (1795; 13). Et stykke af nylig fanget suder anbringes fire dage i træk under stikkende og prikkende fodsåler (Skagen 1787; 14).

LITTERATUR: (1) 628b 61; (2) 725 437; (3) 928 2,214; (4) 662 2,252; (5) 830 233; (6) 693b 1,654; (7) 57 125; (8) 676b 27; (9) 356 12; (10) 693b 1, 1763,654; 219 7,1795,675; 830 233; (11) 908 182; (12) 315c 188f sml. 292; (13) 219 7,789; (14) 651 344.

Elritse, *Phoxinus phoxinus*

Den lille spraglede karpfisk har mørkegrøn eller brunlig, mørkpletet ryg, gule sider med mørke tværbånd og sølvhvid bug. Lever i bække med klart vand og stenet bund.

– Danmarks Dyreverden 4, 111f.

Elritse o. 1700ff fra tysk; *elveritze* 1661 (1).

Merle 1594, 1600-t, *merling*, *milling* o. 1700 (2) fra tysk; *butte* 1649 (3), *elbytter* 1769 (4), *elbutte* 1802ff (5) fra tysk *elbütte* 'flynder fra Elben', *elleput* Jylland 1853 (6), *elbodisse* Hornslet o. 1900 (7); *moderløs*, man mente den fremkom af bundens dynd (8).

»Kødet har en behagelig bitter smag og spises gerne« (1802; 9); den fanges i jyske hedeegnes åer, »rensens kun ved med en stump kniv at uddrive maven, skylles derpå, bages på panden med smør, og den er da færdig« (o. 1880; 10).

Bruges som agn på ålekroge (1843; 11), som madning for gedde, aborre og ørred og som foder for disse (1853; 12). Der sælges en del elritse til akvarier; den benyttes som forsøgsdyr.

LITTERATUR: (1) 434 1,435; (2) 434 3,81 sml. 71; 659 14,66; (3) 356 24; (4) 693b 5,2,1022; (5) 659 4,219; (6) 472b 3,526; (7) 599 33063; (8) 659 14,248; (9) 418 368; (10) 928 2,216; (11) 781a 621; (12) 472b 3,1,537.

Skalle, *Rutilus*, *Scardinius*, *Leuciscus*

Den alm. SKALLE eller GRÅSKALLE, *Rutilus rutilus*, bliver indtil 40 cm, er blågrøn med sølvblanke sider og har røde øjne; lever i både fersk- og brakvand og er meget alm. i vandløb og søer ligesom RØD- eller RUDSKALLE, *Scardinius erythrophthalmus*, den har røde øjne og finner og mere højrygget, sammentrykt krop. Den indtil 40 cm slanke STRØMSKALLE, *Leuciscus leuciscus*, med gullige øjne forekommer hos os kun i vestjyske åer og brakvandsfjorde.

– Danmarks Dyreliv 4,114-16.

Skalle, ældre nydansk d.s. og skallig, oldnordisk

skalgr, skalgi; af uvis oprindelse, måske beslægtet med skæl idet fiskens skæl er usædvanligt store.

Indgår i stednavne: Skallebæk 1496ff VNebl Nebel s., Vejle a., Skallesø 1510ff Estvad s., Ringkøbing a., Skalleholm 1609ff (1924 Skalholm) Løjt Kirkeby, Skallekrog 1641ff Genner; Skallesig 1789 Ørsted s., Randers a., Skallebæk 1791ff Hoptrup s. Sønderjylland, måske i Skallegård 1432 Højslev s., Viborg a. (1).

Skalleblinkøje 1649ff; Gudenåen (2), *skalle blingerøje* (3) på grund af de røde øjne; *blikke* 1804 (4).

Skrædderfisk 1649 (5) måske fra tysk, forleddet nedsættende: fisken er ikke særlig velsmagende.

Hvidfisk Fjorde SSlesvig (6), *hvidskalle* Glenstrup sø (7), *blåskalle* Skanderborgegnen (8), *bundskalle* Nips å, Ribe å (9), *mudderskalle* Varde å (7), *røds-kalle* Skern og *blankskalle* (7); *mørt* Bornholm (10) fra svensk.

RUDSKALLE: ældre nydansk d.s., rud 'rød' (11) eller forleddet til rude: fiskens høje, sammentrykte, skævt firkantede krop (12), *ruje* Mors 1811 (13), Vester Vandet sø, Nors sø (14), *søkarpe* Vamdrup (15), *aland* Ketting Als (7) fra tysk, se rimte s. 230, *stormskalle* Ringkøbing fjord, Skern å (16) fordi den ofte fanges i stormvejr; *flire*, *flise* Ringkøbing fjord (7), *rødojn* Brønså ved Skærbæk (17), *karudsskalle* o. 1850 (18), Rødsø (14), *rødfinne* Randers fjord o. 1850 (19), *ryskalle* Vilsted sø

(14), *gulds-kalle* ved Odense (15), *røds-kalle* Sjøland (7), *brasenskalle* (7).

STRØMSKALLE: *luier* 1804 (4), *løber* Sønderjylland (7) vel forveksling med en skalleart, der på tysk kaldes laube; *grønøjn* Brønså (7), *dobel* Endrupholm (20).

Bastard mellem skalle og brasen: *gråbleie* Vidå og *hverken* Rødsø (7): den er hverken en brasen eller skalle (1757; 21).

LITTERATUR: (1) 156 4,73; 6,118,231; 8,155; 9,73; 17,255; 18.2,59; (2) 356 13; 168 1,1927,5; (3) 212c 3,226; (4) 439b 206; (5) 356 12f; 472b 3, 436f; (6) 66 1,250; (7) 168 1,1927,1-11; (8) 168 1,5f; 932 2,1937,115; (9) 756 21,1916,497; 830 256; (10) 224 1930,43; (11) 659 17,1933; (12) 472b 3,434; (13) 770 205; (14) 830 259; (15) 604 3. rk. 12,1879-80,88; 662 3,151; (16) 168 1,7,10; 830 259; (17) 830 256; (18) 472b 3,424 (Kbh.); (19) 472b 3,424; (20) 472b 3,463; (21) 648 1757,345.

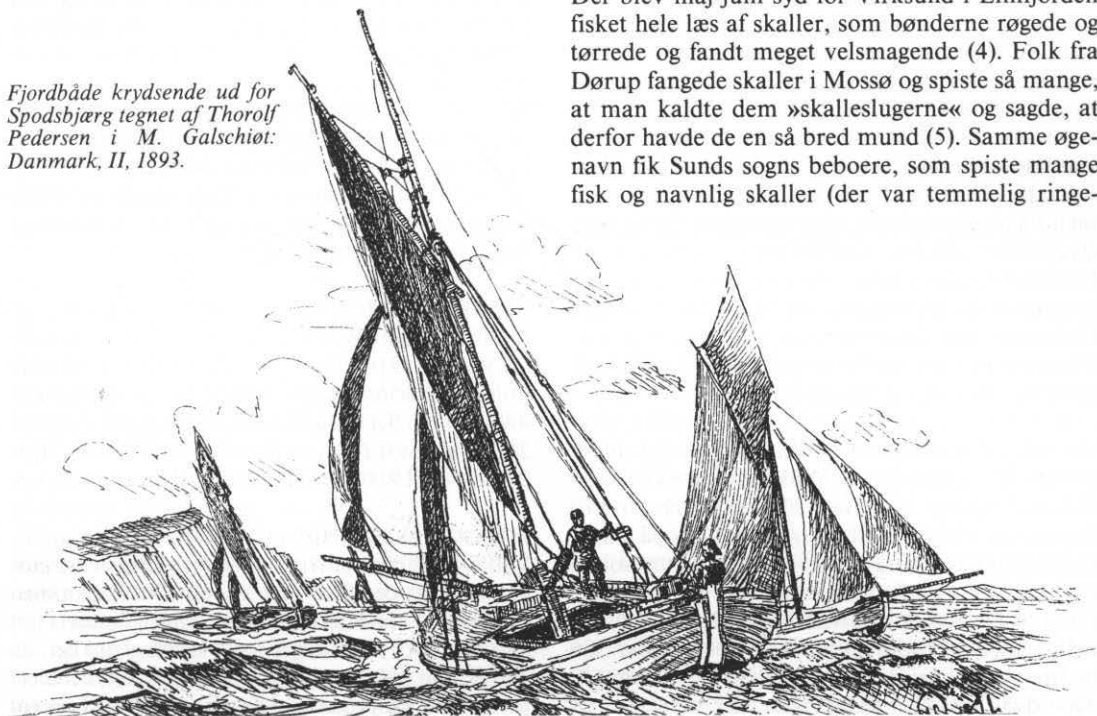
FISKERI OG KONSUM

Når engen er gul af blomster er åerne fulde af skaller (NSjælland; 1).

Får vi ikke af skallen så får vi af suppen (thi fisken plejer at lade sig fange mod regn og uvejrr); når ok-sen er værst er skallen bedst (Peder Syv 1682, 1688; 2); når ingen anden fisk er, er skallen god (3).

Der blev maj-juni syd for Virksund i Limfjorden fisket hele læs af skaller, som bønderne røgede og tørrede og fandt meget velsmagende (4). Folk fra Dørup fangede skaller i Mossø og spiste så mange, at man kaldte dem »skalleslugerne« og sagde, at derfor havde de en så bred mund (5). Samme øge-navn fik Sunds sogns beboere, som spiste mange fisk og navnlig skaller (der var temmelig ringe-

Fjordbåde krydsende ud for Spodsbjærg tegnet af Thorolf Pedersen i M. Galschiøt: Danmark, II, 1893.

agtede) fra en sø midt i sognet jf. talemåden: Var ikke kæreng og skalleføde · så var Sunds sogn snart øde (6); en lignende talemåde viser, at denne fisk spillede en vigtig rolle også for Randers' borgere: Var ikke skalleføde · blev Randers snart lagt øde (7).

O. 1850 tjener rudskallen »kun til næring for fattigfolk« og bruges vel også som svinefoder (8).

Skallerønden mellem Klosterlund og Stenholt v.f. Silkeborg fik navnet efter de mange skaller man fiskede her om vinteren, når lavningen havde forbindelse med Karup å (9).

Skallen er blevet meget anvendt som agn (især) for gedder og på ålekroge (10).

Næst efter ålen er skallen den ferskvandsfisk, som lystfiskere tager i størst mængde – 1936-40 androg fangsten mindst 175 t (11). Den fiskes lejlighedsvis til eksport, årligt ca. 100 t.

Skallehoveder blev stukket i muldvarpes huller for at fordrive dem (Ulfborg; 12).

LITTERATUR: (1) 794 8,1887,43; 234 1908,17; (2) 831 1688,297 og 1682,102; (3) 459b 71; (4) 418 368 (1802); 557 136 (1826); (5) 464f 3,51; (6) 464 6,338; (7) 177 5,1821,131; 472b 3,446; (8) 472b 3,434; (9) 464f 5,33; (10) 472b 3,446; 756 21, 1916,498; 218 2,247; (11) 830 257; (12) 160 1906/23:2515 (1918).

SAGN, EVENTYR, TALEMÅDE, PROSA

En kone holdt mere af karlen end af sin mand. En dag de fik småfisk delte hun ud, og karlen skulle jo have det bedste, så hun sagde (for at narre manden): Der er nu Skalle Blinkøje, den skal du ha' fatter, for det er sådan en køn fisk, men karlen skal have Aborre Krumryg, for det er en grim fisk. – Skalle Blinkøje, den rare fisk, den skal min mand ha' med fedt til, men Aborre Krogryg, den grimme fisk, skal vor karl ha' med smør til (1).

I eventyr græder skallen fordi den ikke kan finde en prinsesses nøgleknappe på havbunden, og derfor har den altid røde øjne (2) sml. sild s. 211.

Fange en skalle = træde i noget blødt, få våde fødder (NSlesvig; 3) sml. gedde s. 226.

Tusinder af legeforgjorte skaller ... skyder gennem sivbusken og tér sig som blinkende sølvskytteler i al-livets vældige forårsvæv Erling Kristensen (4). Sommetider lagde skallen sig kælent om på siden, mens dens store koralrøde øje stirrede mod solen, da kom der op af dybet imod ens øje et skarpt glimt af det lodigste sølv, thi intet kan i hvidhed måles med skallens skæl, når den vender sin bedste side til midt i sit eget element. Sådan gik disse dyr i smukke, sirlige buer, der mindede om

danse, omkring hinanden og omkring blomster-rabatterne i åen Jeppe Aakjær (5).

Sigfred Pedersen, Skallefiskeren (6).

LITTERATUR: (1) 464l 1,125f; (2) 283f 2,12; (3) 212c 3,226; (4) 465 121; (5) 937p 136; (6) 676b 29-31.

Rimte, *Leuciscus idus*

Rimten bliver 30-40 cm lang og ligner gråskallen, men har blågrå halefinner og gule øjne. Det er en brakvandsfisk, som har været almindelig i fjorde og åmundinger ved øerne, den forekom også i nogle søer.

– Danmarks Dyreverden 4, 117f.

Rimte, ældre nydansk d.s., også rempt, remd, rumpt, runte, rinte, rømt, gammeldansk rynte, remthe; måske beslægtet med islandsk rymta 'glinsende, blinkende' (1).

Emde, ældre nydansk elmt, emte, af uvis oprindelse, måske fra tysk alant (2), SSjælland (3), Køgeegn (4).

Ejbygedde 1649ff efter Ejby å hvori den blev fanget (5), ligesom *Odensekarpe* 1763 (6) brugt om store eksemplarer som salgnavn i Odense o.a. steder (7) sml. nedenfor.

Ålander o. 1700ff, Sønderjylland, Stevns (8), beslægtet med tysk aland; nævnt som alandt(er) af kgl. nordsjællandske fiskere o. 1650 (9).

Strandkarpe fisketorvet i København o. 1850, ØSjælland o. 1900 (10), *strandskalle* SSjælland og *karpens horeunge* o. 1850 (11).

LITTERATUR: (1) 659 17,1068; 903 2,160,202; (2) 659 4,328; 756 21,1926,498; (3) 472b 3,461f; (4) 934 10,1910,27; (5) 356 23; 693b 1,1763,656; (6) 693b 1,656; (7) 168 1,1927,3; 76b 96; (8) 434 4,941; 693b 5,1769,671 (Døstrup s.); 168 1,3; 830 211 (Vidå); (9) 168 1,3; (10) 472b 3,450; 159 1903, 25; 934 10,1910,28; (11) 472b 3,450.

FISKERI OG KONSUM

Ved Ejby indfinder rimten sig i yngletiden i så stor mængde, at den kan øses op og i Mølle dammen tages med hænderne; »den føres læssevis til Odense, hvor den sælges for 4 skilling stykket, da den er fuld af ben og dens kød lidet agtet; imidlertid smager Ejbygedden ret godt og afgiver især rø-